

Kreativna nastava - ključ za poticanje i razvijanje kreativnog mišljenja kod učenika

Šenkižek, Antonija

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:019202>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-22**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

**KREATIVNA NASTAVA – KLJUČ ZA POTICANJE I RAZVIJANJE KREATIVNOG
MIŠLJENJA KOD UČENIKA**

- završni rad -

IME I PREZIME STUDENTICE: Antonija Šenkižek

MATIČNI BROJ STUDENTICE: 000 9069483

OZNAKA STUDIJA: Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij pedagogije i kroatistike

IME I PREZIME MENTORA: prof. dr. sc. Anita Zovko

Rijeka, rujan 2017.

Sažetak

Kako bi školski sustavi bili u skladu s zahtjevima koje 21. stoljeće nosi, potrebno je pridavati više pažnje poticanju i razvijanju kreativnog mišljenja u učionicama. Prakticiranje kreativne nastave će osigurati da učenici ostvare svoje stvaralačke afinitete i da nakon školovanja budu osposobljeni razmišljati kreativno. Na samom početku rada su definirani osnovni pojmovi, kreativnost i stvaralaštvo, kako bi ostatak rada bio razumljiv. Kreativnost je objašnjena kao sposobnost stvaranja i skup osobina koje pojedinac mora imati da bi stvorio kreativni produkt. Potom je u radu riječ o kreativnom mišljenju, koje čini osnovnu karakteristiku svih kreativnih pojedinaca. Raščlanjeno je divergentno od konvergentnog mišljenja i zatim se u radu govori o pristupima kreativnosti. Sljedeće poglavlje obrađuje nastanak kreativnog društva kroz povijest i pojavu škola za kreativnost. U nastavku je obrađena pojava potrebe za kreativnim nastavnikom, karakteristike koje isti mora imati i njegova uloga u poticanju kreativnosti kod učenika kroz nastavu. Na to se odmah nadovezuje i objašnjenje deset modela kreativne nastave, nakon čega slijedi poglavlje o kreativnom učenju i poučavanju u kojem su ti pojmovi definirani i razgraničeni te dolazi do objašnjenja kako ih prakticirati u nastavi. Zatim su navedene i detaljnije objašnjene tehnike kreativnog mišljenja koje su najprikladnije za korištenje u nastavi te su objašnjeni brojni načini na koje se kreativno mišljenje može poticati i razvijati kroz nastavu. Naposljetku je istaknuta važnost vrednovanja kreativnosti u nastavi jer se jedino kroz odgovarajuće priznavanje i pozitivnu evaluaciju kreativnog rada učenike na isti ohrabruje.

Ključne riječi: kreativnost, stvaralaštvo, kreativna nastava, kreativno mišljenje, kreativan nastavnik

Sadržaj

Uvod	3
1. Definiranje temeljnih pojmova	4
1.1. Kreativnost	4
1.1.1. Odrednice kreativnosti.....	5
1.1.2. Vrste kreativnosti.....	6
1.2. Stvaralaštvo	7
2. Kreativno mišljenje i pristupi kreativnosti	9
2.1. Kreativno mišljenje	9
2.2. Pristupi kreativnosti.....	10
3. Stvaranje kreativnog društva	13
3.1. Poimanje kreativnosti kroz povijest	13
4. Kreativan nastavnik	15
4.1. Potreba za kreativnim nastavnikom.....	15
4.2. Uloga nastavnika u poticanju kreativnog mišljenja kod učenika	18
5. Modeli kreativne nastave	20
5.1. Kreativno-stvaralački modeli	20
5.2. Problemsko-otkrivajući modeli	21
5.3. Recepcijsko – estetički modeli	21
5.4. Esejističko-sintetički modeli	22
5.5. Algoritamsko-matematički modeli	22
5.6. Egzemplarno-paradigmatski modeli.....	23
5.7. Multimedijnsko-višeizvorni modeli	23
5.8. Kompjutersko-simulacijski modeli	24
5.9. Književno-umjetnički modeli.....	24
5.10. Strukturalno-grafički modeli	24
6. Kreativno učenje i poučavanje i njihova primjena u nastavi u korist poticanja kreativnog mišljenja	25
7. Tehnike kreativnog mišljenja i suradnje te njihova primjena u nastavi	29
8. Vrednovanje kreativnog rada u nastavi	32
Zaključak	34
Literatura	35

Uvod

U moderno vrijeme se zbog naglih promjena u društvu i tehnologiji sve više javlja potreba za školama koje će biti okrenute potrebama učenika i poticanju kreativnog mišljenja, kako bi učenici što uspješnije razvijali svoje stvaralačke potencijale tijekom nastave i boravka u školi. U radu škole naglasak bi trebalo staviti na stvaranje samostalnih, kritičnih i inovativnih ljudi, a to se može postići razvijanjem kreativnosti i mašte kod učenika tijekom nastavnog procesa. Važno je da nastavnici potiču učenike kreativne pothvate i stvaralaštvo jer su oni bitan faktor uspjeha. Također je potrebno da nastavnici i sami budu kreativni i da poštuju kreativno mišljenje jer će tako pružiti primjer učenicima. Kreativnost učenicima omogućava da istraže svoje sposobnosti, razviju vlastite stavove, postanu samostalni i nauče pronalaziti rješenja različitih problema na neobične i drugačije načine. Kroz kreativnu nastavu učenicima se daje prilika da izraze vlastito mišljenje i formiraju pozitivnu sliku o sebi, a istovremeno svojim idejama pridonesu i radu škole. Važno je učenike poimati kao stvaralačke ličnosti koje imaju potencijal za pronalaženje novih mogućnosti i rješenja, umjesto kao pasivne sudionike nastavnog procesa. Za razvoj kreativnosti kod učenika potrebno je koristiti odgovarajuće strategije i tehnike koje neće djelovati demotivirajuće, već će potaknuti učenike na razmišljanje, a samim time i na kreativnost. William Glasser je osnovne ljudske potrebe podijelio u pet kategorija. To su potreba za preživljavanjem, potreba za pripadanjem, potreba za moći, potreba za zabavom i potreba za slobodom, a Stevanović (1999) je tu podjelu kod mladih nadopunio potrebom za stvaralaštvom. Stvaralaštvo se nadovezuje na kreativnost i ljudima omogućuje da se izraze kroz kreativne produkte. Baš iz toga razloga je potrebno učenicima približiti pojmove kreativnosti i stvaralaštva, a najprikladniji način za to je provođenje kreativne nastave.

Cilj ovog rada je istražiti i pojasniti pojam kreativnosti, dati uvid u povijest kreativnog mišljenja, prikazati modele kreativne nastave, značajke kreativnog učenja i poučavanja i tehnike kreativnog mišljenja te navesti karakteristike kreativnih nastavnika, radi isticanja važnosti poticanja kreativnosti kod učenika tijekom nastavnog procesa. Isto tako, ovim radom želi se objasniti i istaknuti kako putem kreativne nastave utjecati na stvaranje sposobnih, aktivnih i inovativnih ljudi, što je potrebno za razvoj cjelokupnog društva.

1. Definiranje temeljnih pojmova

1.1. Kreativnost

Kreativnost je u današnje vrijeme jedna od najvažnijih karakteristika uspješnih pojedinaca. Ona je nužna pretpostavka za nastanak i razvoj inventivnog društva. To je jasno vidljivo i u samoj činjenici da leksem kreativnost svoje korijene pronalazi u latinskim terminima *creare*, u značenju stvoriti nešto novo, i *creator*, u značenju izumitelj ili začetnik (Cvetković-Lay & Pečjak, 2004). Na temelju latinskih korijena nastala je suvremena riječ kreativnost koja se također prvenstveno odnosi na sposobnost stvaranja i predstavlja karakteristike koje trebaju posjedovati pojedinci kako bi kreirali novi misaoni ili materijalni proizvod. Suvremena riječ kreativnost prema tome može predstavljati „moć stvaranja, izumljivanje ili proizvodnju; umjetničko stvaralaštvo i sudjelovanje u nečemu korisnom ili vrijednom“ (Bognar, 2010, prema Simel & Gazibara, 2013, str. 189). Iz toga se da pretpostaviti da kreativnosti postoji otkad postoji stvaratelja i izumitelja jer je ona neophodna osobina za kreiranje novih društveno korisnih proizvoda.

Različiti autori navode drugačije definicije kreativnosti i stoga je pojam kreativnosti teško jednoznačno odrediti. Prema Ozimec (1996) kreativnost se može definirati kao skup osobina i sposobnosti koje su potrebne određenoj osobi da uoči, otkrije, predvidi i doživi stvari i pojave na sebi svojstven način. Te osobine kreativnom pojedincu pružaju mogućnost da svoj doživljaj svijeta pretoči u kreativno djelovanje koje će rezultirati nastankom kreativnog proizvoda. Kreativnost je često smatrana osobinom koja je svojstvena samo određenim ljudima ili zanimanjima, ali psiholozi smatraju da je kreativnost osobina prisutna kod svih ljudi (Creativity.hr, 2014). Nerijetko su vođene rasprave u kojoj mjeri je kreativnost povezana s inteligencijom. Iz brojnih provedenih istraživanja na tu temu bi se moglo pretpostaviti da visoka inteligencija i visoka otvorenost predviđaju kreativni potencijal, koji zauzvrat pretpostavlja kreativno postignuće (Jauk, Benedek, Dunst & Neubauer, 2013). Jednostavnije rečeno, veća kreativnost je unaprijed uvjetovana većom razinom inteligencije, što znači da inteligentnije osobe imaju više predispozicija za samostalno kreativno djelovanje, ali to s druge strane ne znači da se kreativno razmišljanje ne može učiti i razvijati jer osim inteligencije postoje i brojni drugi preduvjeti za kreativnost. Kreativnost čovjeku omogućuje i stvaranje relacija između prethodnih i novih situacija, stoga će kreativna ličnost biti osposobljena obnavljati svoju ličnost i predvidjeti buduće događaje sa svrhom da ju oni ne preduhitre (Ozimec, 1996). Moguće je iz

toga pretpostaviti da će individue koje imaju visoko razvijenu sposobnost kreativnog djelovanja imati i bolju sposobnost snalaženja u novim situacijama.

Somolanji i Bognar (2008) govore o četiri kategorije kreativnosti, kreativnoj osobi, kreativnom produktu, kreativnom procesu i kreativnoj okolini. Potrebno je da kreativan pojedinac razmišlja razborito, ali da istodobno bude fleksibilan i otvoren za različite alternative. Kreativni proces je postupak dolaska do kreativnih proizvoda, koji se u nastavi može ostvariti kroz poticanje učenika na pronalaženje velikog broja rješenja zadanog problema te kroz primjenu tih rješenja na neobične i drugačije načine. Da bi se radilo na razvijanju kreativnog mišljenja kod učenika, i sam nastavni proces u svojoj biti mora ujedno postati kreativan. Kreativna okolina tako obuhvaća društvene prilike u kojima se pojedinac nalazi, koje su prijeko potrebne da bi kreativan produkt bio prepoznat po svojoj vrijednosti. U kreativnu okolinu ulazi i školsko okruženje u kojem učenik mora pronaći pozitivne poticaje za kreativan rad.

1.1.1. Odrednice kreativnosti

Prema Cvetković-Lay i Pečjak (2004), kreativnost je moguće podijeliti na nekoliko važnih sastavnica; originalnost, fleksibilnost, fluidnost i elaboraciju. To su ujedno i Guilfordove kategorije divergentnog mišljenja o kojima će kasnije biti riječ. Pomoću tih odrednica moguće je prepoznati postojanje kreativnog djelovanja u različitim aspektima ljudskog života. Za ovaj rad su najrelevantniji školski uvjeti u kojima se kreativnost, odnosno kreativno mišljenje, prema navedenim odrednicama, razvija kod učenika.

Originalnost je zapravo izvornost, odnosno neponovljiva vrijednost umjetničkih, znanstvenih, filozofskih i drugih djela te sposobnost da se stvori nešto novo (Hrvatska enciklopedija, nema datuma). To je odrednica kreativnosti koja omogućuje osobama da dođu do ideja koje nisu poznate od prije i upotrebi ih pri kreiranju novih proizvoda. Obuhvaća skup karakteristika koje omogućavaju pojedincu da postigne iznadprosječan rezultat u aktivnostima koje obavlja (Stevanović, 2002). Kada govorimo o nastavi, Koludrović i Reić Ercegovac (2010) navode da originalnost u nastavnom procesu obuhvaća i sposobnost učenika da dođu do jedinstvenih zaključaka i rješenja, pri čemu nastavnik od njih treba zahtijevati planiranje, kreiranje i smišljanje neuobičajenih načina za rješavanje zadanog problema.

Druga odrednica kreativnosti, fleksibilnost, dolazi od latinske riječi *flectre*, u značenju savijati, a odnosi se na brzo pronalaženje alternativnog rješenja nekog problema (Cvetković-Lay & Pečjak, 2004). Predstavlja i mogućnost da se određena pojava sagleda iz različitih perspektiva

kako bi se došlo do što je moguće više različitih rješenja nekog problema i kako bi se sukladno tome mogli donositi utemeljeni zaključci. Fleksibilnost u svojoj biti zahtijeva promjenjivost mišljenja, otvorenost novim idejama i odmak od inercije. Huzjak (2006) navodi da možemo razlikovati spontanu fleksibilnost, koja se očituje u divergentnoj produkciji semantičkih klasa i adaptivnu fleksibilnost, odnosno divergentnu produkciju figuralnih transformacija.

Treća odrednica kreativnosti je fluentnost kojoj je cilj u kratkom vremenskom razdoblju pronaći što više mogućih rješenja i ideja, ne obazirući se pritom na razinu njihove kvalitete jer promišljanje o najrelevantnijim odgovorima slijedi kasnije. Ovdje Huzjak (2006) radi razliku na fluentnost riječi, odnosno divergentnu produkciju simboličkih jedinica, asocijativnu fluentnost ili divergentnu produkciju semantičkih relacija, ekspresivna fluentnost, koja se objašnjava kao divergentna produkcija semantičkih sustava i fluentnost ideja tj. divergentnu produkciju semantičkih jedinica. U školskim uvjetima razvijanje fluentnosti ima veliku ulogu jer ona pomaže učenicima da bolje razumiju gradivo koje uče dolaskom do većeg broja ideja.

Elaboracija, odnosno izvedivost je sastavnica konvergentnog mišljenja, a od posebnog je značaja u posljednjoj fazi kreativnog procesa u kojoj se provjerava upotrebljivost, primjenjivost i izvedivost proizvoda stvaralačkog mišljenja (Petz, 1992). Elaboracija predstavlja vrednovanje upotrebljivosti produkta koji je čovjek stvorio od naizgled nepovezanih dijelova.

1.1.2. Vrste kreativnosti

Veliku ulogu na razvoj kreativnost imaju upravo vanjski utjecaji i stoga u kojoj će se mjeri kreativnost ostvariti kod različitih pojedinaca ovisi o raznim čimbenicima, a jedan od njih je dakako i nastavni proces. Kada je riječ o kreativnosti specifično u školskim uvjetima, tada možemo razlikovati ekspresivnu, produktivnu, inventivnu, inovativnu i emergentnu kreativnost.

Stevanović (2004) ističe da se ekspresivna kreativnost odražava u učenikovom davanju neobičnih odgovora te u postavljanju zagonetnih pitanja u svakodnevnim nastavnim situacijama, dok se za razliku od ekspresivne kreativnosti, produktivna kreativnost očituje u učenikovom uspješnom korištenju vještina i tehnika koje mu omogućavaju da stvori novi kreativni proizvod. Nadalje, inovativna kreativnost se očituje u pronalasku novih načina da se učenik izrazi, a emergentna kreativnost označava najviši stupanj stvaralaštva, koji se temelji na otkriću novih metoda i postupaka, novog smisla i postavljanju dotad nepostojećih teorija u sklopu neke znanosti (Stevanović, 2004).

Među navedenim vrstama kreativnosti koje se mogu ostvariti u školskom okruženju vidljiva je povezanost i stupnjevitost. Stupanj u kojem će se kreativnost kod nekog učenika razviti ovisi jednim dijelom o učenikovim osobnim karakteristikama i predispozicijama, ali velikim dijelom ovisi i o količini poticaja iz okoline. Odgovarajućim poticajima i korištenjem kreativnih tehnika i metoda u sklopu nastave, učenikova se kreativnost može iz ekspresivne kreativnosti, kojom odražava dobro snalaženje u novim situacijama davanjem neuobičajenih odgovora, s vremenom razviti u emergentnu kreativnost, kao najvišu stvaralačku razinu.

1.2. Stvaralaštvo

Kreativnost čini preduvjet za umjetnost i stvaralaštvo. Svaki kreativni pothvat prvo zahtijeva smišljanje novih ideja koje će potom biti realizirane u originalne umne i materijalne tvorevine. Svaka od tih tvorevina mora imati poseban značaj za društvo ili barem za nekog određenog pojedinca, ili skupinu ljudi kako bi bila prepoznata. Razvijanjem kreativnosti i odobravanjem kreativnog mišljenja u školi, istovremeno se učenike potiče i na stvaralaštvo. Stvaralaštvo je čovjekova potreba, no treba uzeti u obzir da se ona javlja tek nakon što su zadovoljene druge potrebe. Važno je u školi stvoriti uvjete u kojima će se osnovne potrebe učenika zadovoljiti, a nakon toga odmah i potreba za stvaralaštvom. Kod mladih treba njegovati potrebu za stvaralaštvom poticanjem stvaralačkih procesa u nastavi.

Stvaralački se proces prema Ozimec (1996) može podijeliti na nekoliko faza: pripremna ili faza preparacije, inkubacija ili unutrašnje dozrijevanje rješenja, iluminacija ili inspiracija te provjeravanje ili verifikacija, pri čemu pripremna faza označava početak stvaralačkog procesa, a može se podijeliti na uočavanje i formuliranje problema, dublje upoznavanje problema i prikupljanje građe uz pokušavanje da se pronađe rješenje problema. Nakon što se u pripremnj fazi problem definira i pronađe se odgovarajuća građa za analizu, slijedi faza inkubacije. Poznato je da se do rješenja problema često dolazi na način da ih se na neko vrijeme ostavi izvan fokusa kako bi podsvijest sama došla do najboljih rezultata. Upravo na to se oslanja i faza inkubacije koja označava „prekid izvanjskog rada, te prebacivanje rada na unutrašnji plan, na plan podsvjesnih procesa“ (Ozimec, 1996, str. 331). Faza koja slijedi je faza iluminacije, a odnosi se na trenutak ili korak koji dovodi do konačnog rješenja nekog problema. To je faza u kojoj se od nekoliko alternativnih rješenja, odabire ono najprikladnije za navedeni problem. To rješenje se zatim provjerava u posljednjoj fazi, fazi verifikacije, koja se zasniva na provjeravanju i vrednovanju rješenja.

Ostvarivanjem stvaralačkog procesa nastaju stvaralački proizvodi ili produkti. Stvaralački proizvod je prema tome krajnji rezultat kreativnog rada, koji može biti opipljiv, odnosno fizički, ili može biti intelektualna tvorevina. Ako se pođe od pretpostavke da je postojanje kreativnosti nužno za pojavu stvaralaštva, jasno se može vidjeti da je poticanje i razvijanje kreativnosti nužno u današnje vrijeme s obzirom na društveni kontekst i osobitosti 21. stoljeća. Stvaralaštvo dovodi do napretka u svim oblicima; društvenog, kulturnog, tehnološkog i dr. Kako je napredak je u svakom pogledu cilj modernog vremena, a on se postiže upravo razvojem stvaralaštva, potrebno je krenuti od samog početka, odnosno od poticanja i razvijanja kreativnog mišljenja kod učenika već od rane dobi, kako bi učenici postali budući stvaratelji.

2. Kreativno mišljenje i pristupi kreativnosti

2.1. Kreativno mišljenje

Da bi bilo moguće razumjeti kreativno mišljenje, prvo je potrebno razlikovati divergentno mišljenje od konvergentnog mišljenja. Pojam divergentnog mišljenja je 1956. godine uveo J.P. Guilford. On je pri konstruiranju svog modela intelektualnog funkcioniranja pretpostavio je dva oblika misaonih operacija, a u sklopu toga je konstatirao da je kod konvergentnog mišljenja sve usmjereno prema jednom rješenju problema, a pri divergentnom mišljenju misli nisu usmjerene na jedno rješenje, već je broj rješenja neograničen (Pejić, Arrigoni & Tuhtan-Maras, 2007). Guilford je pritom naveo i najvažnije osobine divergentnog mišljenja, a to su redefinicija, osjetljivost za probleme, fluentnost, originalnost, elaboracija i fleksibilnost (Huzjak, 2006).

George je nadopunio Guilfordove značajke divergentnog mišljenja na način da je uvažio specifičnosti nastavnog rada, a u skladu s tim u svojoj Matrici navodi osam kategorija pitanja i zadataka za poticanje kreativnog mišljenja; originalnost, fluentnost, fleksibilnost, elaboraciju, znatiželju, rizičnost, maštu i složenost (Koludrović & Reić Ercegovac, 2010). Fleksibilnost, fluentnost, originalnost i elaboracija se poklapaju s Guilfordovim značajkama divergentnog mišljenja, ali i sa već ranije objašnjenim ključnim odrednicama kreativnosti, a nadodane elemente - znatiželju, rizičnost, maštu i složenost, potrebno je definirati. Tako je znatiželja osobina temeljena na pretpostavkama i predviđanju, koja u nastavi često ima ulogu motiviranja učenika za neku problematiku, rizičnost potiče iznošenje ideja i razmišljanja učenika, dok se mašta očituje u vidu verbalnog i pismenog izražavanja te može biti usmjerena na zamišljanje nekih događaja i uživljavanje u tuđe uloge, a složenost zahtijeva konstrukcije alternativnih zamisli i uzročno-posljedične veze među idejama (Koludrović & Reić Ercegovac, 2010). U nastavnom radu potrebno je primjenjivati navedene kategorije jer poticanje kreativnog mišljenja treba u novije vrijeme postati jedan od glavnih ciljeva nastavnog procesa. Učenike treba potaknuti da istražuju granice vlastite kreativnosti i da ih proširuju. To je moguće napraviti ohrabriranjem kreativnog mišljenja, odnosno poticanjem učenika na neobične pothvate i ideje, povezivanje sadržaja, pronalazak različitih rješenja na nove načine i motiviranjem učenika na samostalno istraživanje. Samo kombinacijom svih navedenih kategorija je moguće postići idealnu nastavnu situaciju u kojoj učenici razmišljaju kreativno.

Perić (2015) kao karakteristike kreativnog mišljenja navodi propitivanje usvojenih pravila i pretpostavki, povezivanje stvari koje uobičajeno nisu povezane, zamišljanje onoga što bi moglo

biti, testiranje pristupa te kritički osvrt na ideje. Iz toga ja vidljivo da za kreativno razmišljanje treba gledati iznad ustaljenih normi i tražiti poveznice među naizgled različitim čimbenicima. Za najbolje rezultate je dobivene asocijacije potrebno i kritički sagledati te selektirati najrelevantnije ideje.

Divergentno mišljenje je kreativno mišljenje jer za cilj ima pronalazak što većeg broja domišljatih odgovora koja će pomoći u rješavanju zadatka. Za razvoj kreativnosti potrebno je savladati brojne vještine, pri čemu se divergentno mišljenje smatra krucijalnim pokazateljem opće kreativne sposobnosti i postojanja kreativnih potencijala kod individue (Čudina-Obradović, 1991, prema Kunac, 2015). Kreativno mišljenje je neodvojivo od kreativnosti jer se svaki pojedinac koji želi stvoriti nešto neviđeno mora znati koristiti kreativnim načinom mišljenja.

2.2. Pristupi kreativnosti

Može se govoriti o nekoliko pristupa kreativnosti koji su se pojavili tijekom godina, a kao prvi se javio tzv. mistični pristup kreativnosti. Kunac (2015) ističe da mistični pristup karakterizira neodgovornost pojedinca za vlastitu kreativnost zbog čega se tada kreativnost nije znanstveno ispitivala, a takvi kreativni pojedinci su smatrani nadarenim. Nadalje se pojavljuje pragmatičan pristup koji je svoje temelje pronašao u praksi, ali bez znanstvene utemeljenosti. Zagovornici ovog pristupa su bili okrenuti praksi i nisu mnogo doprinijeli znanstvenom proučavanju kreativnosti, ali najveći značaj ovog pristupa je u tome što su osmislili važne tehnike za poticanje kreativnosti (Kunac, 2015).

Pojavom psihoanalize Sigmunda Freuda i njegovim proučavanjem nesvjesnog, u 20. stoljeću pojavljuje se prvi značajniji pristup proučavanja kreativnosti, psihodinamski pristup. Psihodinamski pristup kreativnosti karakterizira poimanje kreativnosti kao posljedice „tenzija između svjesne realnosti i nesvjesnih nagona“ (Arar & Rački, 2003, str. 4). Freud je uzrok i pojavu kreativnosti pripisao podsvjesnom. Sukladno tome, i sam psihodinamski pristup se zasniva na Freudovom mišljenju „da pisci i umjetnici stvaraju kreativne radove u svrhu izražavanja svojih podsvjesnih želja u općeprihvatljivom obliku“ (Pandža, 2016, str. 2). Nedugo nakon navedenog pristupa, pojavljuje se i psihometrijski pristup. Najvažniji istraživači kreativnosti u okviru psihometrijskog pristupa su bili J. P. Guilford i E. P. Torrance. Smatrali su da divergentno mišljenje čini osnovu kreativnosti te su potaknuti tom pretpostavkom počeli izrađivati i testove kreativnosti koji su se temeljili na mjerenju divergentnoga mišljenja

(Sternberg, 2006, prema Kunac, 2015). Važnost Guilforda i njegov glavni doprinos istraživanju kreativnosti je u tome što je prvi započeo s psihometrijskim mjerenjima kreativnosti i razvio je prvi test za mjerenje divergentnog mišljenja (Kunac, 2015). Nakon njega je najveći doprinos istraživanju kreativnosti dao Torrance koji je došao do saznanja da na njegovom testu kreativnosti kreativni pojedinci dolaze do iznimno visokih rezultata (Pandža, 2016). Pojavom psihometrijskog pristupa te provođenjem prvih testova ispitivanja divergentnog mišljenja, apstraktna teorija i neargumentirana praksa kreativnosti počele su dobivati svoja objašnjenja i znanstvena uporišta.

U kontradikciji s prethodnim pristupom, javlja se kognitivni pristup. Navedeni pristup zastupa stajalište da su procesi mišljenja i pamćenja faktori koji stvaraju kreativnost, što znači da u njemu dolazi do povezivanja naizgled suprotnih pojmova inteligencije i kreativnosti (Kunac, 2015). To znači da kvocijent inteligencije također mogao povezati s stupnjem kreativnosti osobe. Kreativnost se u kontekstu kognitivnog pristupa promatra kao kognitivni proces, s naglaskom na rješavanje problema (Pandža, 2016). Tako je kreativnost bila svedena na logički proces traženja odgovora.

U novije vrijeme razvija se i socijalno-psihološki pristup koji se bavi istraživanjem utjecaja konteksta, osobnih karakteristika pojedinca i ekstrinzične i intrinzične motivacije na razvoj kreativnosti. T. Amabile je razvila komponencijalnu teoriju kreativnosti, koja ističe da na kreativnost utječu četiri elementa, od kojih se prva tri odnose na kreativnu osobu, a posljednji na društveni kontekst (Kunac, 2015). Brojni međusobno različiti elementi su se pokazali povezanim s eminentnom kreativnošću od kojih najznačajniji uključuju kulturalnu raznolikost, dostupnost uzora i financijske podrške te broj kompetitora u domeni (Arar & Rački, 2003). Društvenim i povijesnim pristupima kreativnosti pokušava se kreativno djelovanje staviti u kontekst društva i vremena u kojem se ono odvija (Pandža, 2016). U sklopu socijalno-psihološkog pristupa pridaje se velika važnost ulozi okoline i društvenog konteksta na razvoj kreativnosti pojedinca. Ovdje dolazi upravo do pridavanja prvog većeg značaja školi kao vanjskom utjecaju, za razvoj kreativnosti kod učenika. Školsko ozračje u kojem se kreativnost potiče i uvažava i nastavnik kao uzor kreativnog ponašanja, postaju važan čimbenik za stvaranje budućih kreativnih pojedinaca. Iako se velika uloga što se tiče razine u kojoj će neka osoba razviti kreativne potencijale pridaje karakteristikama osobe i njezinim kreativnim sklonostima, uviđa se i važnost koju ima okolina na razvoj kreativnosti.

Posljednji i najpotpuniji pristup čini konfluentna, odnosno integrativna teorija čiji su začetnici Sternberg i Lubart. Kao uvjet za pojavu fenomena kreativnosti u konfluentnoj teoriji, kognitivne, motivacijske i okolinske komponente, kao i osobine ličnosti moraju zajednički i interaktivno djelovati (Arar & Rački, 2003). Integrativna teorija je svojevrsno spajanje svih navedenih pristupa i sastoji se od međudjelovanja svih čimbenika koji čine njihovu osnovu te je samim time najpogodnija za izučavanje kreativnosti.

3. Stvaranje kreativnog društva

3.1. Poimanje kreativnosti kroz povijest

Na kreativnost se kroz povijest gledalo na razne načine pa je tako u različitim društvima i društvenim uređenjima bila zastupljena na drugačiji način i u različitoj mjeri. Kreativnosti ima otkad postoji čovjek pa tako Ozimec (1996) navodi da ju pronalazimo već kod Austrolopitejaca koji su, prije otprilike 3 milijuna godina, izumili kamenu sjekiru i kamenu nož čime su postali stvaratelji novih oruđa, dok svoj pravi zamah kreativnost dobiva u periodu od 35.000 do 25.000 godine prije nove ere kada Kromanjonac stvara niz oruđa za različitu uporabu .

U doba antike dolazi do porasta broja izuma pa se tako to razdoblje može smatrati ključnim za stvaralaštvo. U antičkoj Grčkoj djelovali su neki od najvažnijih izumitelja koji su potaknuli i razvoj današnje znanosti. Najplodnije razdoblje stvaralaštva u Grčkoj je bilo ono između 7. stoljeća prije nove ere i 1. stoljeća nove ere, a najviše su tom razdoblju pridonijeli Tales od Mileta koji je otkrio elektricitet i Demokrit, koji je razvio originalne ideje o razvoju svijeta (Ozimec, 1996). Iako je došlo do brojnih izuma u to vrijeme zbog porasta stvaralaštva, nisu svi ljudi imali priliku izraziti svoju kreativnost. U to vrijeme se vjerovalo kako je kreativnost karakteristika samo određenog broja ljudi s posebnim darom i da su postojale nikakve šanse za osobu koju nema takvog dara da razvije kreativnost putem obrazovanja (Mrnarević, 2011). Ni Grci ni Rimljani nisu imali riječi koje bi izravno odgovarale riječi kreativnost, ali njihova umjetnost, arhitektura, glazba, izumi i otkrića pružaju brojne primjere onoga što bismo danas opisali kao posljedice kreativnog rada (New World Eyclopedia, 2013). Njihova umjetnost je dala poticaj i za daljnji razvoj kreativnost kroz povijest. Kasnije, u vrijeme humanizma i renesanse dolazi do potrebe za slobodnijim odgojem (Stevanović, 1986), koji će rezultirati stvaranjem kreativnih ličnosti, a dolazi i do potrebe za kreativnosti na svim poljima ljudskog života.

Stoljećima kasnije, u vrijeme totalitarnih režima dolazi do velikog progona stvaraoca, što se očituje u činjenici da je nacističku Njemačku napustio pozamašan broj znanstvenika i umjetnika, dok su u SSSR-u čistke zahvatile i najpoznatije znanstvenike i književnike (Ozimec, 1996). Vidljivo je da se kreativnost i stvaralaštvo u takvim državnim uređenjima kontinuirano pokušavalo sputavati, pa čak i iskorijeniti. U 19. i 20. stoljeću došlo je do pojave brojnih revolucija koje su željele slomiti takav oblik režima. Ipak, postupne društvene inovacije odvijaju se kontinuirano duži period vremena, ali njihove posljedice su mnogo trajnije nego plodovi revolucija i pomoću njih nastaju društva u kojima vlada demokracija. Jedino u takvim

društvima postoji odgovarajuća podloga za razvoj kreativnosti. To je idealna situacija u kojoj se javlja uzajamno djelovanje društva i kreativnosti – kreativnost pogoduje razvoju društva, a društvo potiče razvoj kreativnosti među svojim članovima. Tim ciklusom se stvaraju inventivna društva, koja su željna znanja i koja su okrenuta prema poticanju stvaralaštva i prihvaćanju novih ideja.

Tijekom vremena je zbog brojnih društvenih i tehnoloških promjena došlo do nastanka potrebe za školama koje će biti usmjerene na razvoj kreativnosti. Pokazalo se da stručnjaci i eksperti u nekom području nisu uvijek kreativno usmjereni jer tijekom svojeg obrazovanja nisu bili poticani na kreativnost, a u Americi je otvorena i prva škola za izumitelje u koncernu General Electric jer je došlo do spoznaje da se kreativnost učenjem poboljšava (Ozimec, 1996).

Runco (2004) kao jedan od problema koji se javljaju navodi to što pojedinci i organizacije radije ulažu u razvoj tradicionalnih obrazovnih vještina, kao što je pismenost, nego u razvoj kreativnih vještina. Zbog toga mali broj škola dobiva odgovarajući poticaj za kreativnost i učenje kreativnosti. Umjesto strogog tradicionalnog obrazovanja treba stvoriti atmosferu u kojoj će učenici biti opušteni i učiti samostalno kroz igru. Učenjem na ovaj način učenici najbolje razvijaju svoje stvaralačke potencijale jer samostalnim rješavanjem problema pronalaze različite načine za rješavanje problema i dolaze do različitih rezultata, a na taj način ujedno razvijaju i kreativno mišljenje. Za nastanak stvaralačkog društva, potrebno je krenuti od obrazovanja jer se putem obrazovanja mijenjaju zastarjeli stavovi i mišljenja. Potrebna je i promjena mišljenja o obrazovanju kao konzervativnom, ukalupljenom sustavu koji zagovara konvergentno mišljenje. Ta promjena mora doći iznutra, iz samog sustava školovanja, uvođenjem i prakticiranjem kreativne nastave i okretanjem divergentnom mišljenju jer je to prvi korak dugoročnog procesa stvaranja kreativnog društva.

4. Kreativni nastavnik

4.1. Potreba za kreativnim nastavnikom

U vremenu koje zahtijeva da učenici nakon završenog školovanja budu fleksibilni i kompetentni za obavljanje različitih vrsta poslova, kao i sposobni za kontinuirano usavršavanje, potrebno je obrazovanje prilagoditi tim zahtjevima. Kako bi to bilo moguće, prvo je potrebno poučiti nastavnike da budu kreativni u svom radu i poticati ih da tu kreativnost razvijaju i kod učenika putem nastavnog procesa.

S razvojem društva i tehnologije je došlo do problema koji se očituje u tome da učenici u školi mogu dobiti samo ograničenu količinu potrebnih podataka, zbog čega je od iznimne važnosti naučiti djecu kako učiti jer je to najvažniji zahtjev koji se stavlja pred današnje učenike (Perić, 2015). U skladu s vremenom u kojem je zastupljena moderna tehnologija i informacije su mnogo više dostupne, učitelji u školama moraju preuzeti zadatak osposobljavanja učenika da se tim informacijama efikasno služe. Isto tako, nastavnikova zadaća je učenike potaknuti na stvaralaštvo, koje je iznimno cijenjeno danas, bilo u području znanosti, bilo u području umjetnosti, ovisno o učenikovim afinitetima. Za tako nešto i sam nastavnik treba biti kreativan i osposobljen održati nastavu koja će učenike motivirati i zainteresirati za kreativne pothvate. Matijević (2009) razlikuje reproduktivnog nastavnika, koji radi prema onom provjerenome što je naučio na fakultetu, i kreativnog nastavnika, koji je u stalnom akcijskom istraživanju ne bi li kreirao nove pedagoške scenarije. Kreativni nastavnik je onaj koji potiče razumne rizike i nepredvidljive situacije i pritom ojačava kreativne aktivnosti (Morais & Azevedo, 2011).

Jukić (2010) navodi kako je osnovna didaktička pretpostavka za kreativni rad u školi osposobljenost nastavnika i otvorenost škole za stvaralaštvo. Iz navedenog je vidljivo da je prvo potrebno nastavnike pripremati za kreativni rad, a zatim u školama stvoriti pozitivno ozračje i odgovarajuću podlogu za prihvaćanje kreativnosti, kao i novih načina učenja i poučavanja koji će na stvaralaštvo potaknuti učenike. Kako su učenici sami često otvoreni za nova iskustva i više vole kretanje nego mirovanje, a istraživanje im je draže od nekritičkog primanje gotovih podataka (Zrilić & Košta, 2009), nastavnici vrlo lako kod njih mogu probuditi znatiželju ako znaju primijeniti kreativne tehnike prilikom svoga rada i boravka u razredu.

Utvrđeno je da su okruženje i vanjski utjecaji bitan faktor koji utječe na razvoj kreativnosti kod učenika. U tom kontekstu Kunac (2015) kao najvažnije elemente okoline, osim okruženja koje čini obitelj, navodi školu i školsko okruženje. Zbog toga je vrlo važno da učitelji budu stvaraoci

takvog okruženja koje će biti poticajno za rad i razvoj kreativnosti kod učenika. Jedan od ključnih poslova učitelja je da motivira učenike za učenje i stvaralaštvo, a u tradicionalnom načinu školovanja je ta njegova uloga bila zanemarena. Učitelj mora biti uzor svojim učenicima i upravo će kreativni nastavnici učenike najbolje poučiti kreativnosti jer „učitelj svojim ponašanjem, postupcima i očekivanjima može stvarati kvalitetne uvjete za optimalan razvoj učenikovih sposobnosti i umijeća“ (Koludrović & Reić Ercegovac, 2010, str. 430). Kroz svoja predavanja učitelj osim znanja prenosi i vlastite stavove i oblike ponašanja koje smatra prihvatljivima na učenike. Postojanje kreativnog nastavnika je neophodno u suvremenim školskim sustavima jer je samo kreativan nastavnik u mogućnosti organizirati i provesti kreativnu nastavu, koja je ključna za poticanje stvaralaštva te za razvoj kritičkog i divergentnog mišljenja kod učenika.

Kako je u suvremenom načinu školovanja kreativan nastavnik prijeko potreban, na fakultetima na kojima se školuju budući nastavnici bi trebalo kod nastavnika razvijati kompetencije koje su nužne za provođenje kreativnog rada. Kreativan nastavnik neće sputavati samostalnost i originalnost svojih učenika, već će ih i sam poticati na kreativno djelovanje. Takav nastavnik ima empatiju prema svojim učenicima i voljan im je pomoći da pronađu područje u kojem će se njihovi kreativni potencijali najbolje moći ostvariti. Nastavnika koji je kreativan karakterizira izražena potreba za inovacijama, što znači da će takav nastavnik biti iznimno zainteresiran za područje o kojem predaje, željan novih informacija i znatiželjan za sve što se događa unutar razreda (Ninčević & Jurić, 2016).

Kreativan nastavnik treba uvijek težiti samostalnom učenju i kontinuiranom usavršavanju. Takav nastavnik će uvijek raditi na sebi i na poboljšanju svojih vještina i sposobnosti, kako bi svoj primjer mogao prenijeti i na učenike. Kreativan nastavnik je uvijek u toku s vremenom i otvoren je za ideje i zamisli koje novo vrijeme nosi te u skladu s time mijenja i poboljšava svoje načine predavanja. Nastavnik tog tipa je ujedno i umjetnik jer uvijek stvara nešto novo, drugačije i bolje. Mora biti fleksibilan što se tiče promjena i istovremeno nadograđivati svoje znanje. Da bi se mogao prilagoditi novim situacijama, nastavnik treba stalno razvijati svoje kompetencije kako bi se znao koristiti se novim znanjima, kako bi bio u mogućnosti prilagođavati se kontekstu te se kontinuirano usavršavati (Ninčević & Jurić, 2016).

Učitelji će se u svom radu vrlo često susresti s učenicima koji postavljaju neuobičajena pitanja i daju dosjetljive odgovore. Vrlo je važno kako će nastavnik reagirati kada se susretne s takvom situacijom. Nastavnik koji želi potaknuti učenike na kreativno mišljenje će takve odgovore

ohrabrivati i neće ih uzimati za zlo ako nisu nužno točni. U svrhu razvijanja kreativnosti, potrebno je da nastavnici poštuju neobična pitanja i ideje do kojih dolaze učenici i pokazati im da su te ideje vrijedne (Blažević, 2010). Na taj način će učenike ohrabriti da se više koriste divergentnim načinom mišljenja i da se odlučuju na samostalne kreativne pothvate i učenje. Nastavnik će na taj način pomoći stvaranju individue koja je spremna učiti samostalno cijeli život i unaprjeđivati se.

Kao boljka tradicionalnog obrazovanja javlja se i ustaljeno mišljenje da su samo rijetki pojedinci kreativni, što je ujedno i glavna prepreka u poticanju kreativnosti tijekom nastavnog procesa (Kunac, 2015). Nastavnike treba osvijestiti da je svaki učenik potencijalno kreativan i da razvoj njegove kreativnosti ovisi o utjecajima i poticajima koje dobiva unutar škole. Na taj način su svi učitelji nositelji odgovornosti za razvijanje kreativnosti učenika jer im svojim nastavnim metodama i postupcima te svojim sposobnostima da učenike zainteresiraju za učenje, indirektno prenose i svoje mišljenje o važnosti kreativnih pothvata.

„Kreativnost najviše koči autoritet učitelja, koji i dalje forsira paradigme tradicionalne škole, kao što su jednoličnost i neučinkovitost“ (Zrilić & Košta, 2009, str. 162). Upravo zbog toga se u moderno vrijeme javlja potreba za kreativnim nastavnicima koji će učenima biti motivatori, odnosno učiteljima koji će učenike uvijek poticati na promišljanje i poučiti ih da se koriste divergentnim mišljenjem u svim situacijama, u školi i izvan nje. Blažević (2010) za poticanje kreativnih sposobnosti kod učenika smatra iznimno važnim dobro poznavanje principa kreativnog rada od strane nastavnika te njegovu fleksibilnost, spontanost, originalno mišljenje i intuitivnost. Za kreativan rad u nastavi je stoga najpogodniji demokratski tip nastavnika. Demokratski nastavnik neće raditi barijeru između sebe i učenika i neće forsirati strogoću i autoritativnost. Kod njega neće biti netočnih odgovora što će učenike potaknuti da više smišljaju kreativne odgovore. On će poticati učenike na samostalno učenje i istraživanje i neće se puno uplitati u njihove načine učenja, već će ih poticati da samostalno promišljaju i dolaze do rješenja problema. Demokratski nastavnik će pozitivno utjecati na razvoj kreativnosti kod učenika i zato je najprikladniji. U nastavi koju provodi demokratski nastavnik, kreativno djeluju i svi učenici u razredu, a na taj način „učionica prerasta u radionicu znanja, a svi članovi su podjednako odgovorni za rezultate rada“ (Stevanović, 2002, str. 142). Zbog uključenosti učenika u nastavu, u radu će se izbjeći pasivnost, a potaknut će se inventivnost i kritičko mišljenje. Kreativni nastavnici će u učenicima pronaći ono najbolje, njihove skrivene potencijale, i izvući ih na površinu. Uz podršku kreativnog nastavnika i slijedeći njegov uzor će takvi učenici i sami biti na putu da postanu stvaratelji. Stoga valja reći da su kreativni

nastavnici „oni koji stvaraju takve odgojne situacije u kojima će učenici potpuno slobodno razvijati svoje potencijale i koji znaju kako s puno takta valja usmjeravati te procese razvoja“ (Blažević, 2010, str. 183).

4.2. Uloga nastavnika u poticanju kreativnog mišljenja kod učenika

Istraživanje provedeno 2013. godine o kreativnosti u nastavi hrvatskoga jezika dalo je rezultat da učenici smatraju da zanimljivost sata ovisi o nastavniku i da nastavnik prvi treba biti kreativan, ako želi kreativne učenike (Simel & Gazibara, 2013). Bez obzira radi li se o nastavi isključivo hrvatskog jezika ili svim nastavnim predmetima koji se predaju u osnovnim i srednjim školama, bitno je da nastavnik pokaže svoju kreativnost. U nižim razredima najpraktičnije je koristiti učenje kroz igru i nastavnik može u sklopu, primjerice, prirode i društva tražiti učenike da izrađuju herbarije nakon organiziranog odlaska u prirodu i prikupljanja biljaka. Nastavnik će i sam u tom slučaju izrađivati herbarij kako bi učenici učili iz njegovog primjera. Što se nastavnik više potruži, učenici će više kreativnosti uložiti u svoj rad. Čak i sam način na koji je nastavnik u ovom slučaju odabrao kako će učiti o biljkama jer kreativan jer se neće raditi o učenju napamet, već će učenje biti iskustveno i blisko učenicima.

Zrilić i Košta (2009) u tom kontekstu napominju da je potrebno da nastavnik razumije da je pretpostavka za razvijanje učenikovih kreativnih potencijala istovremeno razvijanje nastavnikovih potencijala, a kako bi stekao potrebne kompetencije za poticanje kreativnosti, nastavnik mora biti intrinzično motiviran. Navedeno je zapravo samo po sebi jasno jer se najveći kreativni potencijali mogu potaknuti jedino iznutra, a i sama želja za stvaranjem potiče iz samog čovjeka. Nastavnik mora željeti i kreativno stvarati kako bi mogao razviti potrebne kompetencije da svoj stvaralački entuzijazam prenese i na učenike.

Kada nastavnik upotrebi svoju kreativnost u nastavi, on ujedno odlučuje da će biti otvoren i za učeničke ideje. Nastavnik ima važnu ulogu u tome da hrabri učenike da uočavanju probleme i postavljaju neobična pitanja, a da pritom ne nameće učenicima svoje mišljenje i svoja rješenja, već da prihvaća različite nove mogućnosti (Bognar, 2012). Tim ohrabriranjem će postići da učenici postanu samostalniji i da više prakticiraju kreativno mišljenje. Nastavnik u svom radu mora krenuti od pretpostavke da svaki učenik u sebi ima kreativne potencijale i on mora na sebe preuzeti odgovornost da pokuša kroz svoj rad izvući najbolje od tih potencijala, čak i kod učenika koji nisu naročito zainteresirani za njegov predmet. Učiteljev zadatak je prepoznati potencijalnu kreativnost kod svih učenika i poticati ju (Runco, 1997, prema Kunac, 2015).

Torrance (1965) je vjerovao da kreativno ponašanje učenika treba poticati tako što će nastavnik uvažavati neobična pitanja te maštovite i neobične ideje, pokazati djeci da njihove ideje imaju vrijednost, osigurati vrijeme u kojem se ne vrednuje i spojiti evaluaciju s uzrocima i posljedicama (Bognar, 2012). Vrlo je važno da nastavnik prihvaća i najneobičnije odgovore, pogotovo kod djece nižeg uzrasta jer oni tek formiraju svoju ličnost. Svojim odobravanjem kreativnosti i maštovitosti u odgovorima i rješavanju zadataka će nastavnik pridonijeti tome da učenik postane stvaralačke ličnosti. Tako će ujedno učenicima dati do znanja i da njihove zamisli i ideje imaju određen značaj, što će ih dodatno ohrabriti. Istraživanja su pokazala da su pitanja i zadaci koji su korišteni u nastavi od iznimne važnosti za poticanje kreativnosti, a pomoću njih može doći do usklađivanja ciljeva kurikuluma s interesima i sposobnostima učenika (Koludrović & Reić Ercegovac, 2010). Nastavnik mora pred svoje učenike postaviti visoka očekivanja jer će tako postići da se učenici više trude. Kroz svoja pitanja on može ujedno i obrađivati gradivo i pobuditi interese i zanimanja učenika. Motivacija i mišljenje učenika o nastavnom predmetu jednim dijelom ovise i o kreativnosti učitelja i njegovom stavu prema gradivu i načinima poučavanja koje u nastavi primjenjuje (Pavličević-Franić & Aladrović Slovaček, 2010). Nastavnik koji se koristi različitim metodama da održi pažnju i zainteresiranost učenika daje dojam da mu je važno što učenici misle o njegovom predmetu i da su mu važni učenici. Kroz svoju kreativnost, nastavnik će najbolje motivirati učenike za rad.

Blažević (2010) ističe da su kreativni učitelji najvažnija stavka za nastanak kreativnih odgojnih situacija, a time i kreativnog učenja, dok će obostrano kreativno ponašanje učitelja i učenika imati utjecaja na razvoj kreativnih potencijala učenika. Prema tome, nastavnik ima itekako veliku ulogu u poticanju kreativnog mišljenja učenika. Nastavnik koji će u svojem radu koristiti kreativne metode i strategije te nastavnik koji će postavljati neobična pitanja i zahtijevati što domišljatije odgovore, imat će najviše uspjeha u poticanju i razvijanju kreativnog mišljenja kod svojih učenika.

5. Modeli kreativne nastave

Nastava mora učenicima omogućiti da steknu kompetencije i znanja koja će im pomoći u budućem profesionalnom i privatnom životu. Do problema dolazi jer tradicionalan način školovanja i provođenja nastave ne osposobljava učenike za budući život. U bilo kojem poslu je u današnje vrijeme potrebno razmišljati izvan okvira. Vrlo su cijenjene nove ideje koje mogu unaprijediti poslovanje pogotovo ako dolaze od odlučnih i asertivnih ljudi. Učenike treba pripremiti za život nakon školovanja i naučiti ih da razmišljaju kreativno i kritički se odnose prema informacijama koje primaju. Klasično-formalistička škola je bila usredotočena na gradivo umjesto na učenika pa je zbog toga došlo do izostanka edukacije za stvaralaštvo putem stvaralačke nastave (Stevanović, 2003).

Kreativnu nastavu je danas nužno provoditi u školama jer će takav oblik nastave uvelike pozitivno utjecati na uspjeh učenika i na njihovu motivaciju te će ih puno bolje pripremiti za život i posao jer će im omogućiti razvoj brojnih kompetencija. Kreativna nastava mogla bi se opisati kao nastava u kojoj učenik zajedno s nastavnikom dolazi do neobičnih rješenja i u kojoj učenik aktivno sudjeluje. To je nastava u kojoj je učenik istraživač, a nastavnik ga u tome potiče i ohrabruje njegove ideje. Stevanović (2003) navodi i objašnjava deset definiranih modela kreativne nastave koje je jednostavno primijeniti u radu i koji mogu doprinijeti razvoju kreativnog mišljenja učenika, ali i potaknuti nastavnike na kreativnost, a koji će biti objašnjeni u nastavku rada.

5.1. Kreativno-stvaralački modeli

Kreativno-stvaralački model je prvi model kreativne nastave, a iz samog naziva modela je moguće iščitati da se u njemu ujedinjuju kreativni i stvaralački procesi. Stevanović (2003) objašnjava da pojam stvaralaštva označava kreativnost, ali je model dobio takvo ime jer se pojmom kreativnosti podrazumijeva kreativan stav za stvaralaštvo. To je moguće objasniti tako što određeni pojedinci imaju stvaralačke afinitete, ali nemaju dosljedan kreativan stav, što ih sputava u kontinuiranom provođenju stvaralačkih aktivnosti. Uspjeh takvih pojedinaca je iz toga razloga kratkog vijeka jer je za stvaralaštvo potrebno puno ustrajnosti i ulaganja u dužem vremenskom periodu. Ovakav model za svoj krajnji cilj ima razviti sposobnost stvaralačkog mišljenja kod učenika, a to se ostvaruje tako da se „na sistematičan način upućuje recipijente u sadržaje, metode i tehnike stvaralačkog rada“ (Stevanović, 2003, str. 190). Učenike je važno upoznati sa načinima na koji kreativan rad mogu primjenjivati kako bi im se omogućilo što

efikasnije samostalno istraživanje. Samostalnim istraživanjem učenici najbrže uče i razvijaju svoje stvaralačke potencijale.

Ovaj model sastoji se od tri podmodela, a to su kreativno čitanje, kritičko čitanje i formuliranje naslova. Kreativno čitanje podrazumijeva razmatranje danih podataka na različite načine, dok kritičko čitanje također ima veliku ulogu u osposobljavanju učenika za samostalno istraživanje, a formuliranje naslova obuhvaća složenu misaonu aktivnost (Stevanović, 2003). Kroz kreativno čitanje učenici imaju priliku dolaziti do novih ideja i skrivenih značenja te povezivati naizgled nepovezive sadržaje. Kritičko čitanje omogućuje učenicima da prosuđuju pročitano i na taj način izdvajaju najvažnije sadržaje, formuliranje naslova je zahtjevna aktivnost jer obuhvaća sažimanje teksta na samo jednu misao kroz će se moći prepoznati glavna ideja teksta.

5.2.Problemsko-otkrivajući modeli

Problemsko-otkrivajući modeli nazivaju se još i istraživačkim modelima jer u takvom modelu nastave nastavnik najčešće ima ulogu organizatora i nadzornika, a učenik većinu zadataka rješava kroz samostalno istraživanje, dok nerijetko učenici i sami prolaze kroz sve faze problemske nastave. Nastavnik u takvom obliku nastave mora učenicima zadati problem i dati upute koje čine temelje za njegovo rješavanje, ali i osposobiti ih na samostalno služenje zadanim izvorima informacija. Postoji i mogućnost da učenici i nastavnik zajedno sudjeluju u otkrivanju rješenja problema. Problemska nastava je shvaćena kao najviši oblik učenja jer obuhvaća „složen misaoni proces u kojem učestvuju svi misaoni procesi u različitim kombinacijama“ (Stevanović, 2003, str. 209). Kroz problemsku nastavu učenike se osposobljava za samostalno dolaženje do kreativnih rješenja jer se učenike potiče na razmišljanje i istraživački rad. Stevanović (2003) navodi da problemska nastava obuhvaća nekoliko faza počevši od definiranja problema, nalaženja principa rješenja, dekompozicije rješenja, procesa rješavanja problema, općeg zaključka i primjene općeg zaključka na novim situacijama te naposljetku vrednovanja rezultata.

5.3.Recepcijsko – estetički modeli

Recepcijsko-estetički modeli zasnivaju se na relaciji između autora, djela i učenika, a sastoje se u postupku recepcije informacija, pri čemu se učenik javlja kao aktivna ličnost koja prima poruke (Stevanović, 2003). U takvom modelu važno je učenikovo shvaćanje određenog djela ili gradiva i stav koji je učenik stvorio prema pročitanom sadržaju. Od učenika se zahtijeva da istražuje dok ne dođe do potrebnih znanja. Autor stvara djelo kojim šalje određenu poruku čitateljima, a učenik je tumač te poruke preko djela. Način na koji učenik shvati djelo će utjecati

na njegovo prihvaćanje djela. Učenik djelo promatra kroz individualni doživljaj i povezuje ga s prijašnjim znanjem koje ima o određenoj temi i to utječe na njegovu interpretaciju.

U kontekstu recepcijsko-estetičkog modela pronalazimo istraživačke zadatke te produktivno čitanje, koje se odnosi na produciranje novih ideja, fleksibilno čitanje, koje obuhvaća brzo čitanje i razumijevanje pročitano, čitanje radi rješavanja problema i čitanje s komentarom (Stevanović, 2003). Kod produktivnog čitanja pročitano gradivo omogućuje učenicima da pronalaze srodne ideje, a fleksibilno čitanje pomaže u čitanju tekstova različitih vrsta, oblika i sadržaja. Čitanje radi rješavanja problema kao svoj primarni zadatak ima detektiranje problema i pronalaženje načina za njegovo rješavanje, dok čitanje s komentarom zahtijeva aktivno prosuđivanje dijelova teksta od strane čitatelja, odnosno učenika.

5.4. Esejističko-sintetički modeli

Model ovoga tipa sastoji se u tome da učenici esejistički odgovaraju na zadana pitanja. Zbog uključivanja učenika, ovakav model je karakterističan za heurističku nastavu jer je korištena metoda pitanja i potrage za odgovorom. Učenici su u takvom modelu aktivni sudionici u nastavnom procesu i služe se različitim resursima kako bi došli do odgovora. Stevanović (2003) izričito navodi da u takvom obliku didaktičkog rada postoji faza esejskih pitanja i uputa za rad, faza samostalne učeničke aktivnosti i faza prezentiranja rezultata. U fazi esejskih pitanja i uputa, nastavnik je taj koji postavlja ključna pitanja koja od učenika zahtijevaju dobro promišljene odgovore esejističkoga tipa i daje upute za takav oblik rada. Zatim učenici samostalno pronalaze odgovore i uklapaju ih u širu cjelinu i naposljetku dolazi do izlaganja dobivenih rezultata i njihove evaluacije. Pomoću esejističko-sintetičkih modela nastave otvara se mogućnost spajanja različitih dijelova u cjelinu, odnosno „to je stvaralačko povezivanje teze i antiteze na višoj razini“ (Stevanović, 2003, str. 287). Upravo tim povezivanjem manjih ideja stvara se nerazdvojiva cjelina i tim zaokruživanjem nastaju rezultati stvaralačkog procesa. Ovakav model osobito je dobro koristiti u nastavi hrvatskog jezika i književnosti, ali se može primjenjivati i u drugim predmetima kao što su povijest, geografija ili biologija.

5.5. Algoritamsko-matematički modeli

Kako bi bilo moguće shvatiti bit ovog modela, prvo je potrebno definirati pojam algoritma. Ako algoritam definiramo kao „model s uputama za samostalan rad i istraživanje“ (Stevanović, 2003, str. 288), lako je moguće uvidjeti bit algoritamsko-matematičkog modela nastave. Ovakav oblik nastave je osobito koristan kod nastavnih predmeta poput matematike, ali moguće ga je koristiti i u ostalim predmetima. Nastavnik putem ovakvog modela ima priliku

dobiti direktan uvid u usvojenost gradiva od strane učenika. Učenici u ovakvom modelu kreativne nastave mogu i samostalno sastavljati algoritme. Za razvoj kreativnog mišljenja kod učenika prikladniji upravo takav način rada u kojem će učenici moći sami oformiti algoritme jer im takav način omogućuje veću slobodu kod istraživanja. Moglo bi se reći da se do učenja dolazi otkrivanjem jer učenici u pribavljaju informacija koriste različite izvore.

5.6. Egzemplarno-paradigmatski modeli

Ovakav model je utemeljen na učeničkom samostalnom istraživanju analognih sadržaja. Ako sadržaje podijelimo na egzemplarne, odnosno uže, i analogne, odnosno šire, treba naznačiti da je nastavnikova zadaća da objasni egzemplarne sadržaje, a na učenicima je da samostalno rade na analognim sadržajima (Stevanović, 2003). Nastavnik će dati učenicima primjer, a oni će samostalnim istraživanjem proučiti slične zadatke. Potrebno je da učenici nauče i sami kreirati nove zadatke kako bi razvijali maštu i stvaralačke potencijale. Učenje se odvija na način da nastavnik daje primjer rješavanja određenog zadatka, a zatim učenici to znanje primjenjuju na rješavanje drugih, sličnih zadataka. Dolazi do primjene poznatih načina rješavanja na nepoznatom gradivu i na taj način se učenicima omogućuje da samostalno pronalaze nova rješenja što će imati utjecaja na razvoj kreativnog mišljenja.

5.7. Multimedijско-višeizvorni modeli

Kao što i sam naziv kaže, u ovakvom modelu kreativne nastave, osnovu učini učenje pomoći masovnih medija. U većini nastavnih predmeta je moguće sadržaj gradiva povezati s filmom, novinskim člankom ili reportažom. Bit ovog modela je učenje iz što više izvora i učenje povezivanjem gradiva. Učenici putem masovnih medija mogu i samostalno istraživati određenu temu, a nastavnikov je zadatak da ih na to motivira i da ih pouči načinima pronalazjenja najrelevantnijih informacija na zadanu temu. Korištenjem različitih oblika masovnih medija je moguće proširiti temu što će učenicima olakšati razumijevanje gradiva koje uče. U današnje vrijeme Internet je najvažnije sredstvo prikupljanja informacija, ali kod učenja na ovaj način, poželjno je koristiti sa što više izvora pa tako ne valja zanemariti ni radio, televiziju, knjige, članke, kao ni posjete mjestima vezanim uz temu istraživanja. Putem ovog modela znanja se stječu vizualno, auditivno, audiovizualno i motorički i zbog toga je u ovom obliku nastave nemoguće da učenik bude pasivni sudionik nastavnog procesa (Stevanović, 2003).

5.8. Kompjutersko-simulacijski modeli

Cilj kompjutersko-simulacijskog modela nastave je iskoristiti razvoj tehnologije u svrhu prakticanja novih načina učenja i poučavanja. Temelji se na korištenju računala u nastavi, kao i internetskih sadržaja. U sklopu ovakvog modela nastave prakticira se i tzv. učenja na daljinu. Učenje na daljinu je oblik učenja koji karakterizira učenje putem računala, bez tradicionalne predavačke nastave u učionici. Korištenjem računala učenici mogu zajedno raditi na nekom školskom zadatku, a da se ne nalaze u istom fizičkom prostoru. Nastavnik je kod primjene moderne obrazovne tehnologije organizator, koordinator i upravljač, a pri tome treba imati na umu da kreativnog nastavnika ne može zamijeniti tehnologija (Stevanović, 2003). Tehnologija služi olakšavanju rada i kao pomoć pri učenju, ali nastavnikove ideje su te koje nastavu čine zanimljivom i motivirajućom za učenike. Treba imati na umu da će učenicima izrečena riječ nastavnika puno duže ostati u sjećanju. Kompjutersku tehnologiju dakako treba koristiti u nastavi, ali se ne smije dopustiti da ona postane primarni oblik učenja i poučavanja.

5.9. Književno-umjetnički modeli

Književno-umjetničke modele iznimno je važno koristiti u nastavi hrvatskoga jezika, iako ih je moguće koristiti i u području drugih predmeta. Kreativno-umjetnički modeli mogu se objasniti kao „konkretni mentalni procesi koji vode rješenjima, idejama, konceptualizaciji, umjetničkim formama, teorijama i proizvodima koji su jedinstveni i koji su novost“ (Stevanović, 2003, str. 356). Takvi modeli tiču se izravnog stvaranja originalnih proizvoda. Učenicima se može dati zadatak da neki tekst skrate na najosnovnije informacije, ili suprotno, da od nekoliko riječi stvore tekst nadopunjujući ga svojim idejama. Učenici u sklopu ovog modela često moraju analizirati književne tekstove i prepričavati dijelove teksta iz različitih perspektiva ili završiti nedovršen tekst.

5.10. Strukturalno-grafički modeli

Korištenje strukturalno-grafičkog modela u nastavi obuhvaća dva aspekta, strukturiranje gradiva i korištenje grafičkih prikaza pri učenju. Vrlo je važno ponuditi učenicima priliku da se izražavaju na drugačiji način jer će neki učenici puno bolje svoje ideje izraziti strukturalno-grafički. Upravo iz tog razloga treba ohrabriti učenike da koriste oblike izražavanja poput tablica, crteža, grafova i podcrtavanja, umjesto da se koriste samo riječima (Stevanović, 2003). Nekim učenicima će podcrtavanje bitnih sadržaja znatno olakšati učenje. Treba istaknuti da nije dobro podcrtavati sve sadržaje u udžbenicima. Pravilo podcrtavanje zahtijeva prvo čitanje teksta, a zatim izdvajanje najbitnijih informacija.

6. Kreativno učenje i poučavanje i njihova primjena u nastavi u korist poticanja kreativnog mišljenja

Kada govorimo o poticanju kreativnosti u školskom okruženju, tada treba krenuti od objašnjenja samih procesa učenja i poučavanja i definiranja njihove uloge u razvijanju kreativnih potencijala. U kontekstu poučavanja Kunac (2015) napominje da treba razlikovati kreativno poučavanje i poučavanje za kreativnost, pri čemu kreativno poučavanje obuhvaća kreativne pristupe u radu koje nastavnici koriste kako bi učenike motivirali za rad, a poučavanje za kreativnost se može objasniti kao poučavanje koje će pozitivno utjecati na razvoj kreativnog mišljenja učenika. Ipak, moglo bi se reći da se bez kreativnog poučavanja neće u potpunosti moći ostvariti ni poučavanje za kreativnost jer se kroz kreativan nastavni proces indirektno razvijaju kreativno mišljenje i učenički kreativni potencijali.

Blažević (2010) ističe da proces razvijanja i stvaranja kreativnih odgovora kod učenika ovisi o izboru odgovarajućih strategija učenja. Iz toga se može zaključiti da su pojedine strategije učenja bolje od drugih i povoljnije utječu na razvoj kreativnosti kod učenika. Učenike je stoga potrebno naučiti kako učiti kreativno i poticati ih da takav način učenja koriste što češće, u školi i izvan nje. Kreativno učenje karakterizira poticanje učenika na autonomiju, autentičnost i otvorenost prema različitim alternativama te međusobno poštovanje ideja između učitelja i učenika, što rezultira zadovoljstvom u kreativnom odnosu (NACCCE, 1999, prema Perić, 2015). Iako učitelj započinje svoju komunikaciju s učenikom posjedujući veći obim znanja, on se treba prilagoditi i učeniku postati partner i suradnik, kako bi učenje bilo pretvoreno u kreativan proces spoznavanja kojem jednako pridonose učenik i nastavnik (Blažević, 2010). U kreativnom učenju i poučavanju nastavnik nije superioran učeniku, već oni zajedničkim kreativnim radom dolaze do rješenja i na taj način obogaćuju nastavni proces. Cilj je kreativnog učenja i poučavanja kod svih učenika razviti kreativan način razmišljanja, ali ne treba pri tome zaboraviti da uvijek postoje učenici koji su i sami po svojoj prirodi kreativniji od drugih. Kreativni učenici najčešće motivirani više unutarnjim, nego vanjskim čimbenicima, ali uz tu intrinzičnu motivaciju potrebno im je dati dovoljno vremena za istraživanje (Perić, 2015). To su učenici kojima je potrebno vrlo malo poticaja kako bi se stvaralački ostvarili, ali ih zato učitelj treba usmjeravati na stvaralačko djelovanje, a ne ih u istom sputavati.

Postoji nekoliko načina na koje se može prakticirati kreativno učenje u nastavi, a prvi takva strategija je aktivno učenje. „Aktivno učenje aktivira maštu i originalnost učenika“ (Petrović, 2010, str. 272) čime se učeniku pruža prilika da razvija kreativno mišljenje. Svako učenje bi

trebalo biti aktivno jer učenici na taj način najbolje pamte nastavne sadržaje, a pruža im se i sloboda i samostalnost. Učenje rješavanjem problema i učenje istraživanjem čine još jedan oblik učenja koji zahtijeva učenikovu samostalnost, a takvim učenjem se najbolje kod učenika razvija kreativnost, inovativno mišljenje i radoznalost (Petrović, 2010).

Postoji nekoliko principa koji se tiču poučavanja za kreativnost (NACCCE, 1999, prema Jeffrey & Craft, 2004), a to su poticanje mladih ljudi da vjeruju u svoj kreativni identitet, identificiranje kreativnih sposobnosti kod mladih ljudi i poticanje kreativnosti razvijanjem nekih zajedničkih kapaciteta i osvješćivanjem osjetljivosti za kreativnost (znatiželja, prepoznavanje i saznanje o kreativnim procesima koji potiču razvoj i pružaju mogućnosti za kreativnost). Navedeni principi daju ističu da je za poučavanje za kreativnost važno da nastavnik ohrabri učenike i pomogne im pronaći područja u kojima će se najbolje moći kreativno izraziti. To je moguće učini kroz različite oblike nastave.

Kreativno učenje i poučavanje može se koristiti u svom oblicima nastave - individualnom i frontalnom obliku rada, kao i kod rada u paru, grupnog rada ili timskog rada. Nastavnici navode da je za najveće aktiviranje učenika u nastavi najprikladnije koristiti metode rada u paru ili u grupi, ali i učenikovo samostalno dolaženje do odgovora upotrebom metoda učenja istraživanjem ili rješavanjem problema, jer će se učenici na taj način osposobiti za samostalno dolaženje do informacija i samostalno učenje (Maksimović & Stančić, 2012).

Radom u paru i grupnim radom se učenike uči kolegijalnosti i važnosti suradnje kako bi se zadatak uspješno obavio. Učenici poslove trebaju podijeliti podjednako po težini. Za razvoj kreativnosti bilo bi dobro mijenjati zadatke kako bi se učenici okušali u različitim aktivnostima. Učenici koji su dobri u različitim područjima moći će si međusobno pomoći da postanu bolji u nekom dijelu gradiva i da razviju stvaralačke potencijale iz različitih područja. U tome se očituje instruktivno stvaralaštvo. Kod zajedničkog stvaralaštva na učenicima je da zajedno naprave plan rada i njegove provedbe, dok se individualnim stvaralaštvom u paru učenici pripremaju na stvaralački rad u paru na različite načine, a kod stvaralačkog rada u paru dolazi do zajedničkog kreiranja.

Čak i uobičajeni frontalni oblik provođenja nastave daje mogućnosti za kreativan rad te razvijanje kreativnosti i kreativnog mišljenja kod učenika. Nastavnik u ovom obliku rada predaje neki sadržaj cijelom razredu. Iako je frontalna nastava u svojoj osnovi predavačka i nastavnik ima aktivnu ulogu, dok su učenici često pasivni slušatelji, nastavnik svojim predavanjem treba učenike zainteresirati za temu i potaknuti ih na razmišljanje i uključivanje u

nastavu iznošenjem svojeg mišljenja o temi. Nastavnik koji će svoje učenike uspjeti potaknuti na upotrebljavanje kreativnog mišljenja čak i tijekom frontalne nastave će svakako pridonijeti razvoju njihove kreativnosti. Iz navedenog je moguće uvidjeti da je u ovakvom obliku nastave naglasak na nastavniku i da je on glavni čimbenik koji svojim načinom predavanja treba utjecati na razvoj kreativnog mišljenja učenika. Pri tome, on treba imati dobro razvijenu sposobnost opažanja kako bi mogao, iz njihovog ponašanja te verbalne i neverbalne komunikacije koju s njima ostvaruje, iščitati stupanj zainteresiranosti učenika i vlastitog uspjeha u kreativnom radu.

Još jedan oblik rada je i timska nastava koja za adekvatno provođenja zahtijeva visok stupanj fleksibilnosti i organizacije. U takvoj nastavi je učiteljeva uloga samo usmjerivačka jer se na taj način želi učenike potaknuti na samoučenje i istraživanje, no ipak timski rad od učitelja zahtijeva više pripremljenosti, kompetencije i kreativnosti (Vrsaljko & Ivon, 2009), nego neki drugi oblici rada jer je nastavnik organizator i upravljač aktivnostima. Timska nastava ima mnogo prednosti jer se njome potiče suradnja, uči se učenike dosljednosti i potiče ih se na zajedničko stvaralaštvo.

Već kod djece mlađeg uzrasta je moguće na brojne načine utjecati na njihovo poimanje kreativnosti i stvaralaštva. Osobito u nižim razredima osnovne škole kreativno mišljenje je poželjno razvijati kroz igru i zabavu. Autorica Danica Nola, u sklopu zbornika radova „Dijete i kreativnost“ (1987) govori o važnosti prakticiranja stvaralačkih igara, pri čemu kao stvaralačke igre navodi dramske igre, muzičke igre, igre riječima, likovne igre, igre tijelom, matematičke igre i igre s materijalom. Kroz takve igre će djeca naučiti otvoreno izražavati svoje ideje, a kroz njih će nastavnik biti u poziciji prepoznati područje koje djetetu najbolje odgovara kako bi ga mogao dalje usmjeravati na stvaralaštvo.

Ako nastavnik u svrhu poticanja kreativnosti promjeni nastavne metode, potrebno je i da promjeni način na koji se koristi udžbenikom. Ustaljeno korištenje udžbenika ne pogoduje nastavi kojoj je cilj osposobiti učenike za kreativno djelovanje. Učenike je potrebno učiniti kompetentnima za samostalno učenje i istraživanje. Stevanović (1996) kao metode učenja iz udžbenika navodi globalnu metodu, odnosno čitanje cijelog gradiva, fragmentarnu metodu, tj. učenje u dijelovima, te kombiniranu metodu, koja se očituje u prvotnom čitanju cijelog gradiva radi stjecanja općeg dojma, a potom se uči cjelinu po cjelinu. Koja je god metoda učenja udžbenikom odabrana, iako je udžbenik sam po sebi pasivno sredstvo, najvažnije je da učenici uče aktivno i da su uključeni u to što uče, promišljaju o pročitanoj i povezuju to s gradivom drugih predmeta jer se na taj način ujedno uče i kreativno misliti. Do problema često dolazi jer

mnogi udžbenici nisu prilagođeni kreativnom učenju. Rezultati istraživanja iz 2012. godine upućuju na nedovoljno poticanje kreativnosti unutar udžbenika razredne nastave jer zadaci ne ohrabruju učenike na kreativnost, stvaranje, niti slobodno izražavanje, a najmanji broj poticajnih zadataka se može naći u udžbenicima matematike (Dubovicki, 2012).

Ako se obrati pažnja na matematiku i hrvatski jezik u osnovnim i srednjim školama, vidljivo je da za kreativnost postoji veliki potencijal koji se ne ispunjava. Primjerice, u nastavi matematike je za poticanje kreativnog mišljenja poželjno od učenika tražiti da sami izrađuju zadatke, bilo problemske zadatke, bilo računske priče, jer će se na taj način matematika približiti iskustvu učenika (Dubovicki, 2012). Kod hrvatskog jezika postoji još veća mogućnost za kreativan rad zbog opširnog gradiva koje obuhvaća, počevši od književnosti i gramatike pa do obrade medija. Vrlo je važno u nastavi ne izostavljati praktičan rad jer se na taj način održava pažnja i zainteresiranost učenika, a naročito ga je bitno prakticirati zato što se iskustvom najbolje uči. Nastava hrvatskoga jezika može biti zanimljiva i motivirajuća zbog maštovitosti, smijeha, korištenja crteža i originalnih ideja (Simel & Gazibara, 2013). Kako bi se to ostvarilo, potrebno je da nastavnici počnu više pažnje posvećivati neobičnim i novim oblicima rada. Učeničku kreativnost moguće je razvijati tako da ih se često traži da izrađuju umne mape. Može se koristiti na razne načine, kod pisanja sastavaka, obrađivanja lektire, kao i kod strukturiranja pojmova iz područja jezika, književnosti ili medijske kulture (Vrsaljko & Ivon, 2009).

Kragulj, Somolanji i Varga (2010) govore o primjeni De Bonovih „Šest mislećih šešira“ kako bi se pristupilo određenom problemu s različitih aspekata, pri čemu se koristi šest šešira različitih boja pa tako plavi šešir razmatra proces, bijeli je usredotočen na informacije, crveni na osjećaje i intuiciju, crni poziva na kritiku i oprez, dok žuti ističe pozitivne strane, a zeleni šešir je šešir za kreativnost. Primjenom ovakvih igara se kod učenika najbolje uči razmišljati kreativno.

Uz korištenje svih navedenih metoda za poticanje kreativnog mišljenja, vrlo je važno da u razredu, ali i samoj školi vlada atmosfera u kojoj će se kreativni pothvati prihvaćati. Nastavnik koji želi potaknuti kreativnost u školi prvo treba poticati pozitivnu atmosferu unutar razreda jer će na taj način poticati i kreativnost (Somolanji & Bognar, 2008).

7. Tehnike kreativnog mišljenja i suradnje te njihova primjena u nastavi

Radi boljeg razumijevanja, prvo je potrebno objasniti pojam tehnike. Biličić (1997) tehnike opisuje kao utvrđene operacije koje će nas dovesti do cilja ako ih poštujemo, a neke od njih mogu povećati pojavu kreativnih rješenja. Budući da je cilj koji se postavlja u ovom slučaju, kroz nastavu kod učenika razviti kreativno mišljenje, govorimo o nastavnim tehnikama, odnosno tehnikama koje se mogu koristiti u nastavi. Tehnike kreativne suradnje se mogu koristiti u svim situacijama kada zajednički treba doći do kvalitetnih i domišljatih rješenja, a tako i u nastavi. Ovakav oblik je poželjno koristiti u nastavi i zbog toga što potiče učenike na suradnju i uči ih kako dati svoj doprinos unutar grupe. Petrović (2010) ističe da je potrebno dati priliku učenicima u stvaranju nečega novog, a uvjeti za poticanje kreativnosti će nastati osobito onda kada će učenik uživati i u proceduri dolaska do rezultata i u rezultatima svog rada. Pomoću tehnika kreativne suradnje, učenici će naučiti brojne načine za rješavanje problema u grupi. Rad u grupi može biti izazovan, ali pozitivni rezultati rada dovode do osjećaja povezanosti i ponosa među članovima grupe. Danas postoje brojne tehnike kreativne suradnje, ali bit će objašnjene samo one koje su najprikladnije za poticanje kreativnog mišljenja u nastavi.

Jedna od najpoznatijih i najviše korištenih tehnika je zasigurno Oluja ideja (eng. *brainstorming*). Njezin začetnik je psiholog A. F. Osborn. Najčešće se odvija su grupi koja se sastoji od šest do dvanaest sudionika, koji sjede se za "okruglim stolom" licem jedni prema drugima zajedno s voditeljem seanse. (Ozimec, 1996). Cilj ove tehnike je dobiti što veći broj ideja i misli vezanih za neku temu ili problem, na način da se ideje nadovezuju jedna na drugu i proizlaze jedna iz druge. U tom stadiju je bitna kvantiteta, a ne kvaliteta. Nema pogrešnih odgovora i svatko iznosi svoje asocijacije bez komentiranja. Na kraju se kroz te ideje dobiva svojevrsno zajedničko mišljenje grupe. Tek nakon što su izrečene sve ideje, dolazi do njihovog vrednovanja. Iz „oluje ideja“ kritički se izdvajaju one ideje koje su najprikladnije za zadani cilj ili problem. Ova metoda je prigodna za korištenje u učionicama jer potiče učenike da pažljivo slušaju jedni druge, da povezuju odgovore, vježbaju korištenje asocijacija i brzo dolaze do domišljatih odgovora.

Vrlo bliska tehnika prethodnoj je tehnika zapisivanja misli (eng. *brainwriting*), ili kako se još naziva, „tehnika 635“. Obje tehnike imaju isti cilj – prikupiti što veći broj ideja unutar grupe u zadanom vremenskom razmaku. Razlika je u tome što se kod *brainwritinga* ideje ne izgovaraju naglas, već se zapisuju na komad papira. Svi članovi grupe dijele isti papir kako bi mogli

međusobno vidjeti zapisane ideje. Isto kao i kod prethodne tehnike, prvo se sudionicima zada tema, problematika ili cilj prikupljanja ideja. Jedno zapisivanje obično traje oko pet minuta, pri čemu svaki sudionik napiše svoje ideje i predaje papir idućem, a list papira kruži u grupi šest puta (Stevanović, 1997). Ova tehnika je dobra za korištenje tijekom nastave jer postoje učenici koji osjećaju nelagodu kada moraju svoje ideje izreći naglas i to ih ograničava u razvijanju svoje kreativnosti. Ovom tehnikom će dobiti priliku iznijeti svoje ideje bez riječi, a ako neka od njih bude izabrana kao korisna i vrijedna, to će ih s vremenom osloboditi straha od toga da njihove ideje neće biti dobro prihvaćene.

Još jedna vrlo poznata tehnika je tehnika igranja uloga. Kao što joj i sam naziv govori, tehnika se zasniva na tome da njezini sudionici igraju različite uloge. To je tehnika koja se dosta često koristi u nastavi kako bi se učenike naučilo empatiji, poželjnim oblicima ponašanja i sagledavanju situacija iz različitih perspektiva. Biličić (1997) navodi da se tehnikom igranja uloga uklanja napetost u grupi i stvaraju se novi odnosi. Do novih odnosa dolazi jer se njome podiže razinu suosjećanja. Ova tehnika se može koristiti u sklopu svih nastavnih predmeta jer pomaže učenicima u razumijevanju predmeta, a osim toga ih uči sagledati problem iz različitih kutova, što ih motivira i uči kreativnosti.

Sljedeća tehnika je nešto manje poznata od do sad navedenih tehnika, a to je sinektička tehnika. Riječ sinektika dolazi od grč. *synektikos*, u značenju spajanja nepovezanih elemenata (Ozimec, 1996). Već iz toga je jasno vidljivo zašto je ovu tehniku poželjno koristiti kada se kod učenika želi potaknuti kreativno mišljenje. Spajanje nespojivih pojmova tjera na razmišljanje koje nadilazi granice uobičajenog načina mišljenja. Tako se dolazi do najboljih i najmaštovitijih ideja i odgovora, a to je upravo ono što se želi postići kod učenika. Petrović (2010) ističe da se ovom tehnikom želi doći do originalnih ideja, oslobađajući se od ustaljenih navika u pristupu problemu, dok Biličić (1997) objašnjava da se tehnika provodi u timovima koji se sastoje od 5 do 7 kreativnih osoba, a kroz njezino provođenje se simulira misaoni proces u podsvijesti.

Lateralno mišljenje je još jedna tehnika kreativne suradnje koju je moguće prakticirati u tijeku nastave. Njome se želi postići odmak od ustaljenog načina promatranja situacija. Ova tehnika podrazumijeva postizanje originalnog u mišljenju tako što dolazi do oslobađanja od dominantne ideje i izbjegavanja stereotipnog načina reagiranja (Petrović, 2010).

Postoje još i tehnike prisilne transformacije i popisa atributa. Prisilna transformacija je tehnika divergentnog mišljenja kojom se želi pojedinca potaknuti na zamišljanje novih svojstava, na način da se provede niz preoblikovanja, dok je popis atributa tehnika kojom se pokušava na

temelju sistematične analize proizvesti nastajanje novih otkrića (Petrović, 2010). Obje tehnike su primjerene za korištenje u nastavi jer omogućavaju učenicima da prošire svoja gledišta i dođu do novih spoznaja.

Biličić (1997) kao tehnike kreativne suradnje još navodi „diskusiju 66“, tehniku „pro i kontra“, „igru utopije“ i „delphi metodu“. „Tehnika 66“ je naziv dobila po tome što se grupa sastoji od šest osoba koje pregovaraju šest minuta i zatim se iznose zaključci. U tehnici „pro i kontra“ iznose se ideje i provjerava se njihova primjenjivost na temelju argumenata, a tehnika „igra utopije“ za svoj cilj ima upravo razvijanje mašte kako bi učenik mogao iznijeti svoje zamisli bez osjećaja neugodnosti. Kod „delphi metode“ je, kada se koristi u poslovnim situacijama, specifično da odabrani stručnjaci dolaze do jednoglasne odluke o rješenju problema, a u nastavi može biti korištena na način da se umjesto stručnjaka naprave grupe učenika koje će istražiti određeni zadani problem i potom prezentirati rješenja do kojih su došli.

Sve navedene tehnike kreativne suradnje mogu pridonijeti razvoju kreativnog mišljenja kod učenika, a na nastavniku je da odluči koje tehnike će koristiti u svojem predmetu i koliko često će upotrebljavati takav oblik rada. Učenike osim kreativnosti treba poučiti i važnosti suradnje i poštovanja tuđih ideja. Ovakav način obrađivanja gradiva će utjecati pozitivno na učeničku kreativnost, stjecanje kompetencija, želju i motiviranost za stvaralaštvo, ali će ih naučiti i kako funkcionirati unutar grupe i raditi na nekom projektu kreativne prirode zajednički dolazeći do ideja.

8. Vrednovanje kreativnog rada u nastavi

Jedini način za istinski razvoj kreativnosti u učionicama je njezino adekvatno prepoznavanje i vrednovanje od strane nastavnika, škole i cjelokupnog sustava obrazovanja. Vrlo je važno i da kreativnost bude prepoznata kao pozitivna karakteristika u društvu. Kunac (2015) upozorava na problem postojanja različitih vrijednosti u različitim kulturama, prema tome, one same određuju što će biti vrijedno i korisno, a kreativna osoba će prvo morati uvjeriti okolinu da je njezin kreativni produkt važan, kako bi ona i njezin kreativni produkt kao takvi bili prepoznati u društvu.

Nastavnik koji želi putem svoje nastave poticati kreativno mišljenje kod učenika će isto morati i vrednovati. Maksić (2006) navodi da je procjenjivanje kritički proces kojim se traži ono što je negativno u ideji, dok je vrednovanje traženje vrijednosti, odnosno onog što je u njoj pozitivno. Kad se radi o kreativnosti, osobito je potrebno da nastavnik traži pozitivne i značajne elemente u učeničkim idejama i radovima prije nego negativne. Negativna evaluacija osobito kod mlađe djece može sputavati njihove potencijale i želju za stvaralaštvom. Treba vrednovati i sam proces dolaska do problema, a ne samo gotova rješenja. U svojim je istraživanjima Lubart ispitaio ulogu evaluacije i došao do zaključka da relativno rana evaluacija ideja tijekom kreativnog procesa može imati utjecaja na povećanje kreativnosti i kvalitetu kreativnog proizvoda. (Lubart, 1994, prema Ristić, 2010).

Učenik koji će tijekom i nakon kreativnog rada i kreativnih zaključaka biti pohvaljen ili nagrađen ocjenom će češće koristiti divergentno mišljenje u nastavi. Stevanović (1986) navodi da je vrednovanje polivalentno, a kao stvaralačke aktivnosti koje će nastavnik vrednovati navodi:

- navike i opredjeljenje za stvaralaštvo
- stečena znanja nastala kao rezultat stvaralaštva
- izraženi stavovi, rad i zalaganje
- ponašanja i interese
- stupanj samostalnosti i osposobljenosti za stvaralaštvo
- odnos prema stvaralaštvu i istraživanju
- kvantitetu i kvalitetu istraživačkih postupaka

Navike učenika koje ukazuju na zanimanje za stvaralaštvo svakako treba pozitivno vrednovati. Osim što će to učeniku pokazati da je ono što čini značajno, ostali učenici će također biti

potaknuti na stvaranje. Nastavnikovo sredstvo vrednovanja su ocjene, pismene i brojčane, i iako nastavnik učenika može nagraditi i pohvalom, potrebno je ocjenom vrednovati znanja koja je učenim stekao stvaranjem i istraživanjem, a ne samo znanja iz udžbenika. Samostalne kreativne pothvate učenika treba posebno vrednovati jer iz takvih pothvata najčešće proizlaze najuspjeliji kreativni produkti. Učenike treba naučiti i samovrednovanju kako bi znali i sami procijeniti značaj i kvalitetu onoga što stvore.

Bez odgovarajućeg vrednovanja kreativnog rada od strane okoline i društva, odnosno u školskom okruženju nastavnika i drugih učenika, teško da će učenik uspjeti ostvariti svoje potencijale, čak i ako ima urođene predispozicije za kreativnost. Iz tog razloga se vrijednost kreativnosti treba učiti, razvijati, poticati i adekvatno vrednovati otpočetak školovanja.

Zaključak

Kreativno mišljenje je jedna od najkvalitetnijih karakteristika koje moderan čovjek može razviti, zbog čega je neophodno da se potiče tijekom cijelog obrazovanja. Kreativnost nastavnika je glavni preduvjet za kreativnost učenika, stoga se prvo treba krenuti od nastavnika i strategija koje koriste u radu kako bismo kao rezultat dobili kreativne, inovativne učenike koji će biti okrenuti prema stvaralaštvu. Upotrebom modela kreativne nastave učenicima se pruža prilika da samostalno istražuju i aktivno sudjeluju, za razliku od tradicionalnih načina predavanja u kojima su učenici najčešće pasivni. Jedini način da se kreativnost razvija je upravo kroz aktivnost jer kreativnost nije pasivna karakteristika, ona se mijenja i nadograđuje svakim novim kreativnim pothvatom. Brojne tehnike mogu biti korištene kako bi nastava bila kreativan proces, sve ovisi o predmetu i preferencijama nastavnika, ali i učenika. Potrebno je koristiti se kreativnim učenjem i kreativnim poučavanjem i učenike naučiti da međusobno surađuju te da zajedničkim razmišljanjem dolaze do maštovitih ideja. Od iznimne je važnosti vrednovati kreativne pothvate u nastavi jer se tako stvaraju ličnosti koje cijene i poštuju kreativno mišljenje, a na taj način postepeno dolazi i do nastanka kreativnog društva.

Doprinos ovog završnog rada je u pridavanju velike važnosti nastavi kao neizostavnom čimbeniku za poticanje kreativnog mišljenja i u sumiranju ideja za provođenje kreativne nastave. Jedan od glavnih ciljeva rada, da se istakne potreba za poticanjem i razvijanjem kreativnosti u nastavi i da se odgovor kako isto učiniti, ostvaren je na način da su prikazane najprikladnije tehnike za razvijanje kreativnog mišljenja, modeli kreativne nastave te drugi praktični načini koji mogu pozitivno utjecati na stvaralačke potencijale učenika.

Moglo bi se zaključiti da je kreativna nastava put koji vodi do kreativnog mišljenja kod učenika. Svi bi nastavnici u svom radu trebali koristiti barem neke od tehnika ili modela za razvijanje kreativnosti jer će na taj način poboljšati i vlastite kompetencije. Ovim radom se željelo pridonijeti ozbiljnijem shvaćanju pojma kreativnosti i prikazati da svaki učenik ima određeni kreativni potencijal, koji se uz odgovarajuću podršku nastavnika i kreativnu nastavu, može ostvariti. Nužno je da se nastavnici, pedagozi i drugi stručnjaci u području obrazovanja nastave intenzivnije baviti ovom temom kako bi se u konačnici postiglo da kreativna nastava bude što češće prakticirana u učionicama.

Literatura

1. Alagić, I. (2014). *Što je kreativnost?* Creativity.hr. Dostupno na: <https://creativity.hr/archives/222> Pristupljeno 28. kolovoza, 2017.
2. Arar, Lj. & Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, 12 (1): 3-22
3. Biličić, M. (1997). *Metodologija znanstvenoistraživačkog rada*: autorizirana predavanja održana u veljači 1997. g. na postdiplomskom studiju tehnologije pomorskog prometa, Rijeka: Pomorski fakultet
4. Blažević, E. (2010). Kreativnost u nastavi učitelji i organizacija kreativnih aktivnosti u nastavi glazbene kulture. *Život i škola*, LVI (23): 181-184
5. Bognar, L. (2012). Kreativnost u nastavi. *Napredak*, 153 (1): 9-20
6. *Creativity*. (2013). New World Encyclopedia, Dostupno na: <http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Creativity&oldid=970937> Pristupljeno 2. rujna, 2017.
7. Cvetković–Lay, J. & Pečjak, V. (2004). *Možeš i drukčije : priručnik s vježbama za poticanje kreativnog mišljenja*. Zagreb: Alineja
8. Dubovicki, S. (2012). Poticanje kreativnosti u udžbenicima razredne nastave. *Pedagogijska istraživanja*, 9 (1–2): 205–221
9. Huzjak, M. (2006). Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgojne znanosti*, 8 (1): 289-300
10. Jauk, E., Benedek, M., Dunst, B. & Neubauer, A. C. (2013). The relationship between intelligence and creativity: New support for the threshold hypothesis by means of empirical breakpoint detection. *Intelligence*, 41(4): 212–221
11. Jeffrey B. & Craft, A. (2004). Teaching creatively and teaching for creativity: distinctions and relationships. *Educational studies*, 30 (1): 77-87
12. Jukić, R. (2010). Metodički stil i takt nastavnika kao poticaj kreativnosti učenika. *Pedagogijska istraživanja*, 7 (2): 291–305
13. Koludrović, M. & Reić Ercegovac, I. (2010). Poticanje učenika na kreativno mišljenje u suvremenoj nastavi. *Odgojne znanosti*, 12 (2): 427-439
14. Kragulj, S. Somolanji, I. & Varga, R. (2010). Međunarodna znanstvena i stručna konferencija kreativni pristup osposobljavanju učitelja. *Život i škola*, LVI (23): 141-152
15. Kunac, S. (2015). Kreativnost i pedagogija. *Napredak*, 156 (4): 423-446
16. Maksić, S. (2006). *Podsticanje kreativnosti u školi*. Beograd: IPI.

https://books.google.hr/books/about/Podsticanje_kreativnosti_u_%C5%A1koli.html?id=caO-78vFpCcC&redir_esc=y Pristupljeno 5. rujna, 2017.

17. Maksimović, A., Stančić, M. (2012). Nastavne metode iz perspektive nastavnika. *Metodički obzori*, 7 (1): 69-82
18. Matijević, M. (2009). Od reproduktivnog prema kreativnom učitelju. U: L. Bognar, J. Whitehead, B. Bognar, M. Perić Kraljik, i K. Munk (ur.). *Poticanje stvaralaštva u odgoju i obrazovanju*. Zagreb: Profil, 17-23
19. Morais M. F. & Azevedo, I. (2011). What is a Creative Teacher and What is a Creative Pupil? Perceptions of Teachers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 12: 330–339
20. Mrnarević, P. (2011). Kreativnost – porok ili vrlina?: studija o različitim viđenjima kreativnosti. *Politička misao*, 48 (4): 7-25
21. Ninčević, M. & Jurić, D. (2016). Uloga kompetencije kreativnosti i socijalne kompetencije u nastavi vjeronauka. *Obnovljeni život*, 71 (2): 247-256
22. Nola, D. (1987). Stvaralačke igre. U: Supek, R. (ur.) *Dijete i kreativnost*. Zagreb: Globus. 105-112
23. *Originalnost*. (nema datuma). Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=45503> Pristupljeno 1. rujna, 2017.
24. Ozimec, S. (1996). *Otkriće kreativnosti*. Varaždinske toplice: Tonimir
25. Pandža, V. (2016). *Koncept kreativnosti: različiti pogledi u psihologiji*. Dostupno na: <https://www.fsb.unizg.hr/brodogradnja/UZIR-2016-Essay-Viktor-Pandza.pdf> Pristupljeno 29. srpnja, 2017.
26. Pavličević-Franić, D & Aladrović Slovaček, K. (2011). Utjecaj načina poučavanja na motivaciju i stav učenika prema hrvatskome jeziku kao nastavnome predmetu. *Napredak*, 152 (2): 171-188
27. Pejić P, Tuhtan-Maras T. & Arrigoni, J. (2007). Suvremeni pristupi poticanju dječje darovitosti s kreativnim radionicama. *Magistra Iadertina*, 2 (1): 133-149
28. Perić, B. (2015). Kreativnost u nastavi. *Život i škola*, LXI (1) :145-150
29. Petrović, Đ. (2010). Poticanje kreativnosti u kombiniranom razrednom odjelu. *Život i škola*, LVI (24): 267-281
30. Petz, B. (1992). *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
31. Ristić, I. (2010). *Početak i kraj kreativnog procesa*. Beograd: Hop.La!

32. Runco, M. A. (2004). Creativity. *Annual Review of Psychology*. 55: 657–87
33. Simel, S. & Gazibara, S. (2013). Kreativnost u nastavi hrvatskoga jezika. *Život i škola*, LIX (29): 188-204
34. Somolanji, I. & Bognar, L. (2008). Kreativnost u osnovnoškolskim uvjetima. *Život i škola*, LIV (19): 87-94
35. Stevanović, M. (2002). *Škola i stvaralaštvo*. Labin : MediaDesign,
36. Stevanović, M. (1986). *Kreativnost nastavnika i učenika u nastavi*. Pula : Istarska naklada
37. Stevanović, M. (1997). *Edukacija za stvaralaštvo*. Varaždinske Toplice: Tonimir
38. Stevanović, M. (1999). *Kreatologija: znanost o stvaralaštvu: vrtić-škola-fakultet*. Varaždinske Toplice : Tonimir
39. Stevanović, M. (2003). *Modeli kreativne nastave*. Rijeka: Andromeda d.o.o.
40. Stevanović, M. (2004). *Škola po mjeri učenika*. Varaždinske Toplice: Nakladnička kuća Tonimir
41. Stevanović, M. (1996). *Kreativna primjena udžbenika u nastavi*. Pula: vlast. nakl.
42. Vrsaljko, S. & Ivon, K. (2009). Poticanje kreativnosti u nastavi hrvatskoga jezika i književnosti. *Magistra Iadertina*. 4 (1): 145-157
43. Zrilić, S. & Košta, T. (2009). Učitelj – kreator izvannastavih aktivnosti. *Magistra Iadertina*, 4 (1): 159-170